‘Boekbespreking: Ultimus (R.A.P.C. O'Ferrall), Een beschavingswerk’

Joh. F. Snelleman

bron
Joh. F. Snelleman, ‘Boekbespreking: Ultimus (R.A.P.C. O'Ferrall), Een beschavingswerk’, in: *De West-Indische Gids* 6 (1925), p. 277-282.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/snel012boek01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

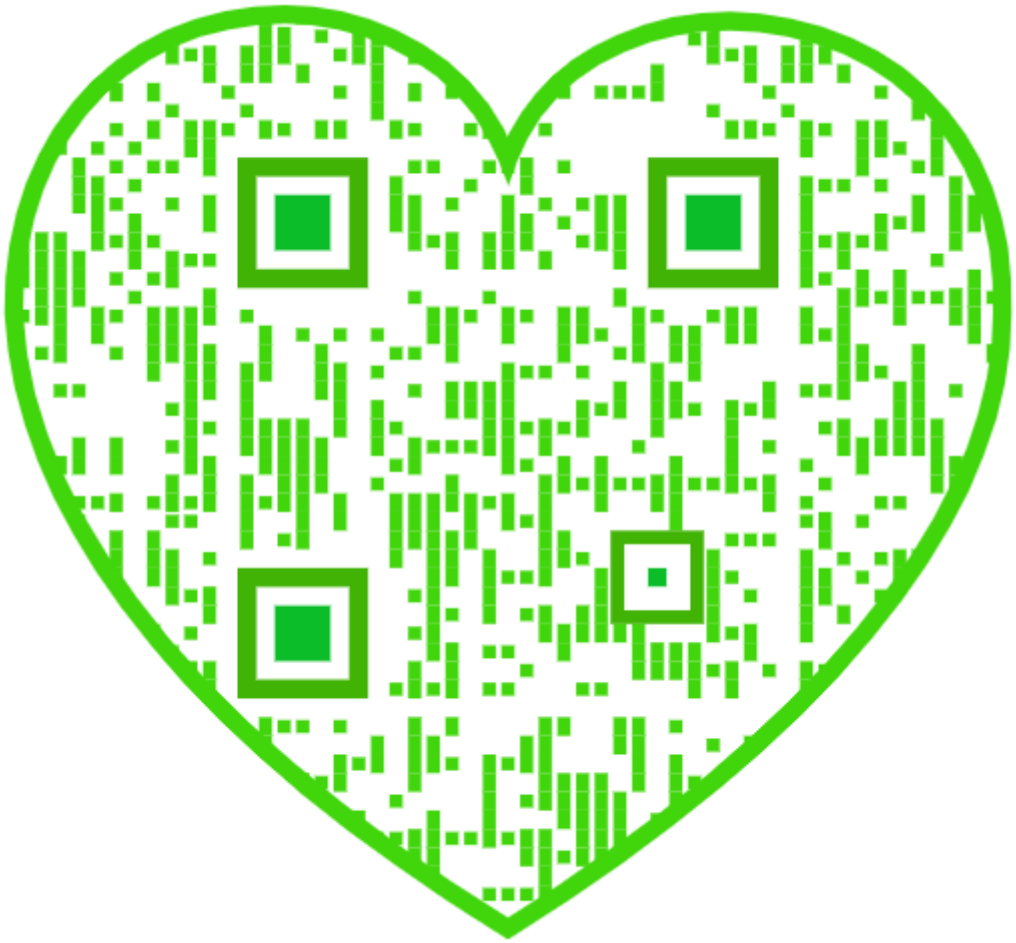

Boekbespreking.
Ultimus (R.A.P.C. O'Ferrall). *Een beschavingswerk*.

Een sociaal- en economischpolitieke studie in romanvorm. Paramaribo, H.B. Heyde, 1923.

Er volgen op den titel twee blanco bladzijden, waarop iets als een inleiding of een voorrede had kunnen zijn gedrukt, verklarende hoe de schrijver wenscht dat zijn boek zal worden opgevat. Nu deze inlichting ontbreekt, is het gissen naar de bedoeling niet verboden. Kan het zijn, dat hij dezen plaisanten vorm koos omdat het ernstige vertoog, in velerlei toonaarden en met allerhande modulaties, tot dusver weinig of niets heeft geholpen? Een opsomming van de vele wijzen van hulp die Suriname op den goeden weg kunnen helpen en houden zou een lange lijst worden met vele herhalingen. De heer O'Ferrall wil een heel anderen kant uit, nu hij ziet dat al het geschrijf over den put, over het moeras, over het stiefkind, het verwaarloosde erfdeel aan een verslapten band niet baat. Terwijl een glimlach, een bittere glimlach misschien, hem om den mond speelde, heeft hij naar de pen gegrepen en is, in romanvorm, zijn sociaal-economisch-politieke studie gaan schrijven; haastig, zooals zij doen die iets gewichtigs hebben te zeggen, overhaast zelfs blijkens de vele fouten, gezwegen van de drukfouten die met het schrijven niets van doen hebben. Kozen niet velen den romanvorm wanneer ze wilden worden gelezen?

Zoo ontstond, naar ik mag gissen, dit verdicht verhaal, o, verdicht in hooge mate! De schrijver heeft - noemt men 't zoo niet? - aan zijn fantasie den vrijen teugel gelaten. Op de tweede bladzijde reeds doen we onze entrée en matière. ‘De Minister wil van me weten, welken weg ik den rechten vind, om de Indianen van de Boven-Paloemeu en omstreken voor ondergang te behoeden. Hij zelf vindt de wijze, waarop men tot nu toe gehandeld heeft, niet de juiste en heeft de zaak mijn oordeel onderworpen. Hij verzoekt me, alle tot heden in die richting gedane pogingen als niet gelukt te beschouwen en met een geheel nieuw plan voor den dag te komen. 't Toeval wil, dat U juist in mijne nabijheid is, U, die

zooveel over de Indianen van het achterland geschreven hebt, en een tijdje onder hen doorgebracht'. Hij die zoo spreekt is de gouverneur van Suriname, de aangesprokene persoon is de heer De Slechte. Niet telkens kan ik waarschuwen: denk aan den romanvorm! Een minister die over de Indianen van de Boven-Paloemeu met een gemak spreekt alsof zij bewoners uit de buurt van de Laakhaven waren, dat is op zichzelf al niet reëel, en heelemaal niet van onzen ietwat bedompten tijd is de opvatting des ministers, dat de beschaving van deze Indianen moet geschieden langs een anderen weg, niet, althans niet in den beginne, door de zending.

Er is, ter bespreking van het plan, bij den gouverneur een vergadering met eenige notabelen, deskundigen tevens, een niet-officieele bijeenkomst, 'hier en daar een inktkoker, pen, potlood en papier, bakjes met fijne sigaren, aschbakjes en eenige prachtige ruikers'. De beschrijving van het milieu is niet verwaarloosd. 'Een keurig buffet stond in een hoek van de zaal met den welgekleeden bottelier er in'. Naar dat buffet begeven de heeren zich op bladz. 16 en nogmaals op bladz. 20, en in dien tusschentijd heeft de vrouw van den gouverneur 'het noodig geoordeeld, ook wat eetbaars voor de heeren neer te zetten, en daarom eenige sandwiches eigenhandig voor de heeren' klaar te maken. En de echtgenoot van deze beminnelijke vrouw 'spoorde hen aan, na het gebruik er van, de keel met een glaasje wijn door te spoelen'. Wie zou niet gaarne gaan meedoen aan de beschaving van de Indianen aan de Boven-Paloemeu?

De lezer die begint met vragen waarom juist deze menschen, zóó ver wonende, tegen het Toemoek Hoemak-gebergte aan, misschien wel erop of erin, moeten worden beschaafd, dient als een lastig kind te worden verwijderd. Men moet niet vragen naar aanleiding van dit boek; alles is duidelijk beschreven, het loopt als gesmeerd, en met snipsnaarderijen houden de personen zich niet op. Niemand verlangt dan ook te weten hoe de minister op eens aan deze bevlieging komt, noch vanwaar hij op eens zijn kennis kreeg omtrent deze Indianen op de Braziliaansche grens. 'Zijne Excellentie meent, dat wij voorkomen moeten, dat de Bovenlandsche Indianen uitsterven, dat wij hen moeten beschaven en wel vooral zegt zijne Excellentie, ten nutte van het algemeen'. Na deze mededeeling van den gouverneur vonden de heeren 't noodig zich 'een weinig te laven'. Et pour cause! Dit voorkwam immers discussie over de vraag waarom niet ook de Benedenlandsche Indianen moesten worden beschaafd; over de vraag of 'wij' tegen-

woordig wel de aangewezen personen zijn om anderen, wie dan ook, te beschaven, en zeker niet Indianen in de verte, die kalm wonen aan de Paloemeu, en naar beschaving geenszins verlangen. Inderdaad de heer Ultimus is een handige romanschrijver: op het juiste oogenblik leidt hij zijn personen naar een buffet, om erger te voorkomen.

'En wel vooral, zegt zijne Excellentie, ten nutte van het algemeen'. Eerst eenige bladzijden verder blijkt wat deze woorden beteekenen. Op bladz. 22 begint de actie. Om Indianen te beschermen dient men eerst ze te kunnen bereiken; er moet dus een weg erheen zijn, een spoorweg, 'een gemakkelijke communicatie met de Indianen'. Over geld wordt niet gesproken. De gouverneur seint den minister 'Beschavingsplan groote bijval. Tram naar Lawa noodzakelijk'. De minister den gouverneur 'Stemming goed. Tram komt door. Ingenieurs Juli'. Naar Lawa; want een spoorweg direct naar het Indianen-territoir zou de uitvoering der plannen kunnen bemoeilijken. 'De Indiaan, schuw van aard, zou iets onheilspellends in den voorloopigen arbeid zien en de djoeka zou hem in dat vermoeden versterken'. De afstand van Dam naar den mond van de Oelemari is, zoo lezen we, plus minus 160 K.M., en de weg zal wellicht vijf millioen Hollandsche guldens kosten. De Compagnie des mines d'or geeft een bijdrage van ƒ 25.000, 'en een leening van een half millioen franks voor het verbinden van Paramaribo met de Lawa, volgens de reeds geprojecteerde lijn of eenigszins gewijzigd, mits de baan niet verder dan 50 K.M. van hun placer loopt. En verder, dat hij (?) bereid is voor elke K.M. dat de baan minder dan 50 K.M. verwijderd loopt, duizend gulden in de Koloniale kas te storten'. In een zin, waarvan het slot is zoek geraakt zegt de gouverneur zijn meening over den financieelen kant der zaak: 'Als ik den Minister, en de Minister zijn collega's kan doen inzien, dat alles wat voor de Indianen zal gedaan worden, onder buitengewone uitgaven moet worden gebracht dus evenals de tramaanleg, ten laste van het Rijk moet komen. Een ontwerpverordening dienaangaande heb ik reeds in bewerking. 't Zal den Minister blijken, dat ook wij voortvarend zijn'. Den minister suggereeren dat 'alles' ten laste moet komen van het Rijk is inderdaad 'n staal van zeldzame voortvarendheid.

De Koloniale Staten zullen het gewicht van de onderneming begrijpen. 'Ze zullen de voortvarendheid van den Gouverneur en zijn practischen blik weten te waardeeren'. De Lawa is altijd het dorado der goudzoekers geweest.... te dezer plaatse wordt het boek

zeer technisch en we lezen over klompen goud die aan 't licht zijn gebracht zooals er nog weinig elders werden blootgelegd. Had niet een man van de Marowijne, die door de boschpolitie naar de stad werd gebracht, een pepite goud bij zich van vier en een half kilo? De vondst, door den gouverneur aan den minister geseind, heeft Nederland in gloed gezet; en binnen ongeloofelijk korten tijd was ruim een millioen H.A. aan de Njankreek, Drietabbetje, de Zandkreek, de Jankreek en omstreken in concessie genomen'.

Het beschavingswerk raakte op den achtergrond. Schijnbaar slechts; er was een man gevonden die reeds op school, de Hendrikschool, de genegenheid van zijn leermeesters wegdroeg, ' door zijn goed gedrag, groote vlijt, leerlust en geestvermogens'. Bang-a-man heette deze brave Hendrik, 'zooals zijn naam aanduidt van Chineesche komaf, zijn vader was Chinees en zijn moeder een Surinaamsche', hijzelf een humaan en bekwaam geneesheer, en gehuwd met 'een le klas gediplomeerde hoedenvlechtster'. Begint de lezer nu eindelijk lont te ruiken? Want we naderen het beschavingswerk; deze gediplomeerde hoedenvlechtster n'y est pas pour des prunes! De aandacht des gouverneurs is gevestigd op de kunstvaardigheid van de Indianen in het vlechten. 'Welnu we zullen die 4000 Indianen het hoedenvlechten leeren en onder de hand - de veeteelt'. Voor het onderwijs in het vlechten van hoeden zorgt mevrouw Bang-a-man. 'De Indianen zullen liever van haar, dan van eenig ander, het vak willen leeren'. Of ook zij den Indianen, onder de hand de veeteelt moet onderwijzen, wordt niet vermeld. Maar met de hoeden schiet het bijster goed op; op het ministerie van koloniën was een hoed te kijk gezet door een der beschermelingen van mevrouw Bang-a-man gemaakt. 'Vele beurzen, vertelt iemand die het exemplaar heeft gezien, hebben zich ontsloten om het beschavingswerk onder de Bovenlandsche Indianen te steunen. Ik weet van een vriend van me, een hoedenfabrikant, dat die tien duizend gulden heeft gegeven'.

Indien het geoorloofd ware een enkele aanmerking op het boek te maken, dan zou 't déze zijn, dat de tegenstelling tusschen donker en licht ontbreekt. Het is alles licht, de personen zijn allen braaf of nog erger, tegenslag ontbreekt, steeds gaat alles voor den wind. 'Ik behoef niemands toestemming, zegt op 'n goeden dag de gouverneur - eigenlijk zijn hier alle dagen goed - niemands toestemming, behalve die van den Minister, van hem heb ik volmacht; we hebben geld in overvloed, zoodat ons beschavingswerk uit de leening voor de tram is geschakeld en als het ware een particuliere onderneming geworden'.

Hoewel er geld is in overvloed, zat de gouverneur na te denken; er lag een berg papieren vóór hem, waarvan hij enkele inzag. En uit die enkele papieren bleek het volgende: ‘Ruim drie millioen H.A. in concessie afgestaan tot ontginning, d.i. ruim ƒ 450.000 aan concessiegelden van p. m. 1000 ondernemers; over de eerste drie jaar, gemiddeld ƒ 300.000 per jaar; goud per tram aangevoerd gedurende dien tijd, p.m. 2400 K.G., aan retributie ƒ 240.000; passage en vracht p.m. ƒ450.000; te zamen aan ontvangsten zegge ƒ 1.600.000. Rente ad 4 % over de eerste twee jaren ƒ240.000; exploitatie tram ten bate van de Lawa-concessies 5 ton. Totaal aan uitgaven zegge ƒ 750.000; rest ƒ 850.000 aan batig saldo gedurende drie jaren. Onder normale omstandigheden na vijf jaar p. m. ƒ 280.000 per jaar. De Minister mag tevreden zijn’. Wie zou dat niet? Een Amerikaansche maatschappij had een concessie genomen aan de Grankreek, heel dicht bij de baan en dadelijk een berijdbaren weg van twee K.M. laten aanleggen van de baan af naar den oever van de kreek.

Binnen drie jaar was de spoorweg tot de Oelemari gelegd; de Boschnegers hadden dwarsleggers geleverd, grooter aantal dan van hen was gevraagd, leggers van bruinhart, peto en manbarklak, tegen 60 cent per stuk, Maar nadat ze een kroetoe hadden belegd wilden ze 30 cent van iederen dwarslegger bestemd zien voor het bouwen van een hospitaal voor het Boschnegervolk, dat geneeskundige hulp mist en ernaar verlangt. Het is moeilijk sommige gedeelten met droge oogen te lezen.

De lokale kleur ontbreekt nergens; de schrijver is iemand die het land en zijn bewoners kent; het land bleef in den roman wat het is, de bewoners werden roman-figuren zooals de vorm van het boek eischte; men zag het aan de Boschnegers. Aan de Njankreek hoort De Slechte Indianen praten: ‘ik zal ze te voorschijn doen komen’, zegt hij. ‘Hij stopte toen wijs- en middelvinger van beide handen in zijn mond en blies driemaal. Na een minuut wachtens blies hij nogmaals, daar hij geen antwoord ontving. Een driemaal herhaald zacht gefluit, als dat van De Slechte liet zich hooren. Na een halve minuut blies De Slechte weer, maar nu tweemaal en zacht. Hetzelfde geschiedde aan den anderen kant. Toen blies De Slechte kort daarop weer eenmaal’. Men zal toegeven, dat de schrijver hier meesterlijk de spanning versterkt; telkens, na elk gefluit, verwacht men dat een Indiaan uit het struikgewas komt springen. Niet aldus: eerst na het laatste gefluit verscheen het hoofd van een roodhuid, daarna een bovenlijf; ‘eindelijk kwam er een heele man te zien; en meerderen volgden; allen gewapend met

pijl en boog, sommigen met jachtmessen. “Pijlen omkeeren, Loeitoeloe”, riep De Slechte. En dan verder: “De dag dat de maan voor de tweede maal vol zal zijn, tel dan op je vingers, een, twee, drie. Kom ons dan tegemoet. Wil je dat doen? - Als ik leef en de geesten het willen. Toen keerde Loeitoeloe zich tot zijn makkers en zei bedaard: drie zonnen, nadat de maan voor de tweede maal vol zal zijn geweest keeren deze vrienden tot ons terug’.

Wanneer alles in orde is, de vestiging heel ver in het zuiden, met huizen en tuinen, een hospitaal en alles wat erbij behoort, wordt het woord bewaarheid dat de gouverneur in den aanvang sprak: ‘wees maar gerust, de zendelingen komen achteraan’. Maar men begon met één. ‘Den volgenden dag stond er in het Staatsblad, dat de heer Van der Aa, dr. in de theologie, benoemd was als zieleherder onder de Indianen in de Bovenlanden van Suriname’. De man wil niet dominé worden genoemd, hij heeft geen kerk, en hij preekt niet, hij leidt en richt. ‘'t Werk van Van der Aa was spoedig wereldbekend’. Is 't wonder dat er op 't juiste moment een Amerikaan kwam die dezen leider en richter een gothischen tempel laat bouwen ‘geheel opgetrokken van graniet uit het bergland van Suriname, van beton en al zulke stoffen, waarop de tand des tijds niets vermag?’ Het dak zal enkel door zuilen worden gedragen, door honderd zuilen en de vloer met Indiaansche motieven worden versierd. Geen banken of stoelen, alleen een klein podium voor den voorganger; en geen enkele afgeschoten ruimte in den tempel. Een ongezellig gebouw, zal menigeen zeggen; toch heet 't Tempel der liefde.

‘Een plechtige stilte kwam over allen’, zoo eindigt het boek; en zoo is tot aan het uiteindelijk besluit, zooals men thans zegt, de romanvorm streng volgehouden.

SN.